

**ВИРОБНИЧА ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК КЛЮЧОВА УМОВА
ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ**

Стаття присвячена аналізу ролі виробничої педагогічної практики у професійному становленні майбутнього вчителя історії. Розкрито мету та завдання виробничої педагогічної практики у системі підготовки майбутнього педагога-історика. На основі спостереження під час практики та аналізу результатів анкетування студентів після проходження ними педагогічної практики, охарактеризовано стан здійснення практичної підготовки майбутнього вчителя історії (на прикладі спеціальності «6.020302. Історія*» Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського). Визначено суперечності та недоліки в організації та проведенні виробничої педагогічної практики на базі загальноосвітніх навчальних закладів та окреслено шляхи їх подолання. Виявлено роль методичного забезпечення та супроводу практичної підготовки з боку викладачів вищого навчального закладу та керівника педагогічної практики.

Ключові слова: виробнича педагогічна практика, майбутній вчитель історії, методичний супровід, професійне самовизначення.

Постановка проблеми. Невід’ємною і надзвичайно важливою складовою професійного становлення майбутнього вчителя історії є практична підготовка. Усвідомлення ролі педагогічної практики майбутніх педагогів-істориків і перегляд її завдань у бік підвищення прикладної функціональності мають сьогодні дуже велике значення. Саме педагогічна практика збільшує самореалізацію майбутніх учителів, мобілізує особистісний потенціал та виявляє приховані здібності студента. Під час педагогічних практик студенти мають змогу не лише поспостерігати (під час навчальних) за різними формами і методами педагогічної взаємодії, але і спробувати здійснювати таку діяльність самостійно (під час виробничих). Педагогічна практика дозволяє студентам інтенсивно ознайомитись з усіма аспектами майбутньої роботи, проявити критичне та осмислене ставлення до дисциплін, що вивчаються у ВНЗ, включити механізми педагогічної рефлексії, формувати основи професійної самооцінки [2, с. 199].

Педагогічна практика, з одного боку, виступає як перевірка професійних якостей майбутнього вчителя, з іншого – є найважливішим етапом формування педагогічних здібностей, прояву їх у самостійній педагогічній діяльності. При цьому студент-практикант виступає в різних функціональних позиціях: організатора навчально-виховної діяльності учнів та організатора власної діяльності, зміст якої є для нього особливим предметом усвідомлення, аналізу та оцінки [1, с. 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мети та змісту професійної підготовки вчителя розглядається на основі досліджень теоретичних засад неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, І. Зязюн, Н. Ничкало, М. Солдатенко), основних положень про завдання, зміст професійно-педагогічної підготовки у ВНЗ (О. Глузман, А. Кузьмінський, С. Мартиненко, О. Пехота, В. Радул, О. Семенов, Л. Хомич). В останні десятиліття зріс інтерес вітчизняних науковців (Т. Бакка, Н. Лалак, С. Нікітчина, А. Нікора, О. Пометун, А. Старева) до теоретико-методологічних та методичних засад підготовки вчителів суспільствознавчої галузі.

Висвітлення питань, пов’язаних з підготовкою майбутніх фахівців до практичної діяльності здійснене у працях А. Алексюка, С. Архангельського, В. Бондаря, І. Зязюна, Н. Кузьміної, О. Мороза, М. Шкіля. Концептуальні підходи до організації педагогічної практики у сучасних умовах містять наукові дослідження, в яких розглядаються: особливості педагогічної практики у системі ступеневої підготовки фахівців (Т. Завгородня, Л. Машкіна, М. Шкіль та ін.), загальні питання організації педагогічної практики (О. Біда, В. Ковальова, О. Лемер, О. Матвієнко, І. Мороз, М. Сметанський, І. Харламов, І. Шапошникова, В. Шахов та ін.); готовність студентів педагогічних ВНЗ до педагогічної практики (Л. Кондрашова, В. Майборода, Г. Нагорна, Г. Штельмах та ін.); удосконалення педагогічної практики в умовах впровадження технологічного підходу в освіту (М. Кільколик, Г. Кіт, М. Козій та ін.). Особливості практичної підготовки вчителів історії у ХХ столітті вивчав А. Булда.

Мета статті: охарактеризувати мету, завдання та стан організації виробничої педагогічної практики у системі підготовки майбутнього вчителя історії, визначити її суперечності та недоліки та окреслити шляхи їх подолання (на прикладі спеціальності «6.020302. Історія*» Навчально-наукового

інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського).

Викладення основного матеріалу дослідження. Педагогічна практика передбачена на всіх освітньо-кваліфікаційних рівнях, від її змісту, форм і методів значною мірою залежить ефективність професійної підготовки майбутніх учителів та їх подальша адаптація до професійної діяльності. Загальні питання організації проведення і підведення підсумків практики студентів-істориків вирішуються відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах» (1993 р.), «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» (1993 р.) та «Положення про проведення практики студентів Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського» (2015 р.).

Ключову роль у професійному самовизначенні майбутніх учителів історії відіграє виробнича практика, що передбачена навчальним планом освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» спеціальності «6.020302. Історія*» у VIII семестрі і проводиться згідно графіка навчального процесу в лютому-березні (загальна тривалість практики – 6 тижнів) [3].

Метою виробничої педагогічної практики є практичне завершення цілісної підготовки студента до майбутньої професії педагога, виконання функцій вчителя історії України й всесвітньої історії та класного керівника у класах основної школи, проведення систематичної навчально-виховної роботи з учнями; набуття професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час навчальної та виховної роботи в сучасних умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати у практичній діяльності [5, с. 3].

Завданнями педагогічної практики студентів IV курсу є подальший розвиток і вдосконалення студентами загальнопедагогічних компетенцій, набутих у період практики на молодших курсах, формування професійних компетенцій вчителя історії та класного керівника, застосування на практиці теоретичних знань з історії України та всесвітньої історії, педагогіки, психології, методики викладання історії. Зокрема:

- поглиблення і закріплення теоретичних знань студентів з всесвітньої історії, історії України;
- розвиток уміння застосовувати набуті знання з психолого-педагогічних дисциплін на практиці;
- опанування сучасними технологіями навчання і виховання;
- вироблення педагогічних умінь і навичок (планування і проведення уроків різних типів та виховних заходів, підготовка наочності, організація індивідуальної роботи з учнями тощо);
- набуття навичок роботи класного керівника й уміння самостійно вести виховну роботу;
- ознайомлення з сучасним станом навчально-виховної роботи в різних типах шкіл;
- формування уміння складати психолого-педагогічну характеристику на учня;
- здобуття навичок самостійної педагогічної діяльності, формування педагогічної свідомості, елементів творчості і професійно значущих якостей особистості;
- розвиток потреби у педагогічній самоосвіті та постійному самовдосконаленні.

Основні завдання педагогічної практики базуються на аналізі дисциплін навчального плану і визначають основний перелік професійних компетенцій, оволодіння якими на відповідному етапі практичного навчання буде необхідне для отримання кваліфікації – вчитель історії, тобто, одержання професії [5, с. 3-4].

Важливим питанням організації педагогічної практики є вибір навчальних закладів, у яких вона проходить. Адже не у всіх школах можуть бути створені належні умови, як організаційні, так і кадрові. Безсумнівно позитивним зрушенням у цьому є визначення базових шкіл, наступність і обов'язкове проходження педагогічної практики студентами за місцем їхнього майбутнього, що дозволяє не лише підвищити якість системи підготовки фахівців, але і дещо полегшує процес забезпечення їх робочими місцями. Аналіз кадрового, навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення навчально-виховного процесу загальноосвітніх навчальних закладів м. Миколаєва дозволив визначити базові школи практики, серед яких: спеціалізовані (наприклад: Миколаївська спеціалізована школа «Академія дитячої творчості»), Миколаївський класичний ліцей, Миколаївський муніципальний колегіум, Гуманітарні гімназії № 2, № 3, № 41, Гімназія № 4, Перша українська гімназія імені М. Аркаса та ін.) та загальноосвітні навчальні заклади (наприклад, № 3, 6, 11, 18, 20, 34, 42, 53, 56, 57 Миколаївської міської ради) [5, с. 3].

Специфікою педагогічної практики є те, що успіх її залежить від багатьох факторів: від організованої та злагодженої роботи дирекції (деканату) інституту (факультету) вищого навчального закладу, керівника практики від інституту (факультету), керівників-методистів від кафедр,

адміністрації загальноосвітнього навчального закладу і відповідальних за роботу зі студентами-практикантами вчителів, від самих студентів-практикантів.

Варто відзначити, що як і будь-яка складова підготовки майбутнього вчителя історії, педагогічна практика потребує якісного методичного забезпечення та супроводу з боку викладачів (з питань теорії предмету та особливостей організації навчально-виховного процесу школи і діяльності вчителя тощо). З огляду на це, потребує удосконалення організація взаємодії студента-практиканта і викладачів-методистів, особливо під час виробничої практики.

До обов'язків керівників-методистів від кафедр входять: керівництво роботою студентів-практикантів; планування навчальної роботи студентів (спільно з вчителями шкіл); надання методичної допомоги у аналізі уроків історії; присутність на настановній та звітній конференціях з педагогічної практики; відвідування та аналіз уроків (виховних заходів), проведених практикантом; аналіз та оцінювання звітної документації студентів-практикантів [4, с. 4].

З огляду на значну роль керівників-методистів від кафедр в успішному проходженні студентами педагогічної практики до них повинні висуватись підвищені вимоги. Методисти призначаються з числа викладачів, які мають досвід роботи у загальноосвітніх навчальних закладах, або стаж не менше 3 років викладання дисциплін, що входять до змісту практики [4, с. 4]. Водночас, залишається проблемою недостатня підготовка науково-педагогічних працівників фахових кафедр до здійснення функцій методистів з предметів під час практики. Вирішенню цього питання сприяють проведення викладачами кафедри методики викладання суспільствознавчих дисциплін та керівником педагогічних практик від інституту систематичних семінарів з питань сучасного стану розвитку шкільної історичної освіти, особливостей організації навчального процесу у загальноосвітньому навчальному закладі, вимог до ведення шкільної документації тощо.

З метою виявлення стану організації практичної підготовки майбутнього вчителя історії, нами було проведено анкетування студентів IV курсу спеціальності «6.020302. Історія*» Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, після проходження ними виробничої педагогічної практики у загальноосвітніх навчальних закладах. Усього в анкетуванні взяли участь 97 студентів.

Перше питання анкети «Чому ви обрали професію вчителя?» передбачало виявлення рівня професійної спрямованості респондентів. Загальне позитивне ставлення до обраної професії висловили 54 % опитаних (52 студенти), однак з них тільки 17 студентів акцентували на вирішальному впливі любові до професії вчителя історії, інші ж відзначали, що «подобається робота з дітьми» (27 студентів), та «задовольняє режим і характер роботи вчителя» (8 студентів). 46 % студентів зазначили зовнішні, щодо майбутньої професії, чинники її вибору, серед них найбільше значення (35 %) мало бажання здобути вищу освіту (байдуже яку).

Друге питання анкети «Як ви оцінюєте свою підготовку до педагогічної практики?» спрямоване на оцінювання студентами рівня власних досягнень з фахових дисциплін (історія України, всесвітня історія), методики викладання історії, організації спілкування, виховної роботи та уміння організовувати свою працю. Аналіз матеріалів анкет засвідчив, що студенти, в цілому, задоволені рівнем підготовленості до педагогічної діяльності, як з фахових, так і з психолого-педагогічних дисциплін. Однак, частина студентів зазначила, що відчують недостатню підготовленість щодо організації власної праці (12 %) та методики виховної роботи (6 %).

Запитання «Яких знань, умінь і навичок вам не вистачало для успішного проходження педагогічної практики?» не містило варіантів відповідей, студенти на основі досвіду повинні були визначити прогалини у своїй підготовці до виконання професійних ролей. Серед відповідей найчастіше зустрічались «ведення шкільної документації» (86 %), «досвіду проведення уроків» (84 %), «навичок роботи з учнями» (62 %), «знань з предмету» (43 %), «знань з методики викладання» (41 %), «врахування вікових особливостей учнів» (38 %). Окремо студенти вказували на недостатній розвиток окремих особистісних якостей: вміння контролювати свої емоції, суворості, впевненості, стриманості, ораторського мистецтва, терпливості тощо. Однак, характерним для 91% студентів, що взяли участь у анкетуванні, було вказування на недостатній рівень сформованості вміння застосовувати теоретичні знання на практиці. Це вимагає від викладачів, особливо дисциплін предметно-методичного циклу, організації навчального процесу на практикоорієнтованих засадах, використання різних форм інтерактивних лекцій і семінарів. Корисним також було б відновлення традиції проведення лабораторних занять з методики викладання історії та методики виховної роботи на базі загальноосвітніх навчальних закладів.

Відповіді на четверте запитання анкети «Чи відчуваєте ви потребу в контакті з викладачем Інституту під час практики?» засвідчили важливість супроводу практичної підготовки студентів з боку

керівників-методистів від кафедр та інститутського керівника педагогічної практики. 39 % респондентів підтвердили необхідність постійної взаємодії з викладачами (особливо предметно-методичних дисциплін) під час проходження виробничої практики, ще 35 % студентів вказали на потребу у допомозі з боку методистів у окремих питаннях. Серед проблем, щодо яких студенти потребували спілкування з методистами: особливості викладання окремих тем, специфіка використання певних методів і технологій навчання і виховання, організація роботи з проблемними учнями, оформлення документації. Окремо студенти зазначали потребу в обміні враженнями з викладачем після проведеного уроку, або виховного заходу. Водночас, 27 % казали, що не потребували методичної допомоги під час педагогічної практики.

Аналіз результатів відповідей на п'яте запитання анкети «Що сподобалось вам найбільше під час практики?» дозволив зробити висновок про загальне спрямування майбутніх вчителів історії на безпосередню організацію навчально-виховного процесу. 52 % студентів вказали на «проведення уроків», 46 % – «позакласна виховна робота», яке на такі, що викликали у них найбільший інтерес. 2 % опитаних підтвердили зацікавленість в інших формах роботи вчителя – методичній, громадській тощо.

Останнє питання анкети стосувалось труднощів, які виникали у студентів під час проходження педагогічної практики (можна було обрати кілька варіантів). Розподіл відповідей відбувся наступним чином: 42 % – «ведення шкільної документації», 31 % – «організація свого часу і праці», 26 % – «підготовка до уроків», 22 % – «організація навчального процесу», 20 % – «аналіз своєї діяльності, внесення відповідних коректив». Інші варіанти були обрані незначною кількістю практикантів. Водночас, майже однотайно студенти вказували на труднощі щодо оформлення звітної документації під час і після проходження виробничої практики.

Висновки. Результати анкетування студентів IV курсу спеціальності «6.020302. Історія*» Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського після проходження ними виробничої педагогічної практики засвідчили, що саме під час безпосереднього виконання професійних функцій в школі, майбутні вчителі остаточно визначаються щодо власної моделі індивідуальної педагогічної діяльності. Більшість студентів відзначили, що практична складова підготовки в університеті виступає потужним мотивом до подальшого навчання, стимулює усвідомлення себе як педагога, сприяє професійному становленню.

Список використаних джерел:

1. Боднарук І. М. Педагогічні умови оптимізації методичної підготовки майбутніх вчителів музики в процесі педагогічної практики: автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання музики і музичного виховання» / І. М. Боднарук. – К., 2006. – 19 с.
2. Дацько Ю. Роль педагогічної практики у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови / Юлія Дацько // Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. – 2009. – Вип. 16. – С. 199 – 206.
3. Навчальний план підготовки здобувачів вищої освіти з галузі знань «0203. Гуманітарні науки» за напрямом «Історія*» спеціальністю «6.020302. Історія*». – Миколаїв, 2010.
4. Положення про проведення практики студентів спеціальності «6.020302. Історія*» / розробник: Єрмакова І. П. – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2015. – 6 с.
5. Робоча програма виробничої педагогічної практики для студентів за напрямом підготовки «Історія*», спеціальністю 6.020302. Історія* / розробник: Єрмакова І. П. – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2015. – 22 с.

И. П. Ермакова

ПРОИЗВОДСТВЕННАЯ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА КАК КЛЮЧЕВОЕ УСЛОВИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИСТОРИИ

Резюме. Стаття посвящена аналізу ролі производственной педагогической практики в профессиональном становлении будущего учителя истории. Раскрыты цель и задачи производственной педагогической практики в системе подготовки будущего педагога-историка. На основе наблюдения во время практики и анализа результатов анкетирования студентов после прохождения ими педагогической практики, охарактеризованы состояние осуществления практической подготовки будущего учителя истории (на примере специальности «6.020302. История*» Учебно-научного института истории, политологии и права Николаевского национального университета имени В. А. Сухомлинского). Определены противоречия и недостатки в организации и проведении производственной педагогической практики на базе общеобразовательных учебных

заведений и очерчены пути их преодоления. Выявлена роль методического обеспечения и сопровождения практической подготовки со стороны преподавателей высшего учебного заведения и руководителя педагогической практики.

Ключевые слова: производственная педагогическая практика, будущий учитель истории, методическое сопровождение, профессиональное самоопределение.

I. P. Yermakova

PRODUCTION PEDAGOGICAL PRACTICE AS KEY CRITERIA OF PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF FUTURE TEACHERS OF HISTORY

Summary. *This article analyzes the role of the production pedagogical practice in the professional development of future teacher of history. Disclosed the purpose and objectives of the production pedagogical practice in training of future teacher-historian. Based on observation during the practice and analysis of results of questioning of students after their pedagogical practice, described the state of the practical training of future teachers of history (based on example of the specialty «6.020302. History*» Educational and scientific Institute of history, politology and law of Mykolaiv national University named after V. A. Sukhomlinsky). Identified inconsistencies and shortcomings in organizing and conducting the production pedagogical practice at secondary schools and outlines ways to overcome them. Revealed the role of methodical support and maintenance of practical training on the part of higher school teachers and head of pedagogical practice.*

Keywords: production pedagogical practice, a future teacher of history, methodical support, professional self-determination.